

Nieuwsbrief

Vrienden van de Antwerpse Madonna's

Afgiftekantoor Antwerpen

Halfjaarlijks tijdschrift, nr. 6 [4de jaarg. (2005), nr. 1]

vu: R. Vanoystaeyen,

Vremdesesteeweg 92, 2530 Boechout

Nieuwsbrief Vrienden van de

Antwerpse Madonna's

van bloemkool naar Madonna

Wandelroute herplaatste gevelbeelden

Op 12 mei 2003 organiseerde 'Voor Kruis en Beeld' een wandeling naar aanleiding van de pas teruggeplaatste, gerestaureerde Madonna's. Margriet Dedroog wandelde mee en schreef voor ons haar Antwerpse indrukken neer.

Onder een echt miezerig Belgisch weer start om 16.30 uur onze wandeling aan de Kasteelpleinstraat. Bij de beelden aan het Sint-Lievenscollege wordt onze aandacht getrokken door de enorme moederliefde die van de 'lieievrouw' uitstraalt. Onze gids Freddy, zelf pas grootvader geworden, vergelijkt dit aanzien met zijn eigen dochter en haar babytje. Aan de overzijde van de straat is een pas gerestaureerd beeld herplaatst, daarom werd het omhangen met een lauwerkrans. Een ander beeld, boven de apothekersgevel aan dezelfde straatzijde, kreeg een sierstrik om de vernieuwing van het beeld te onderstrepen. Zo zullen we nog meer beelden ontmoeten op onze wandeling. We bemerken Madonna's met een veel te grote luifel, maar zo worden ze goed beschermd tegen regen en wind. In de Schoytestraat werd een (eerder) gerestaureerd madonnabeeld uit 1611, stralend aan de gevel herplaatst. Het pand ernaast is vereerd met een zeer klein beeldje, maar heel mooi; men moet het echt weten

staan. Sommige beelden zijn in hout, zo fijn dat het wel porselein lijkt. We horen van onze gids dat de prijs van een restauratie hoog kan oplopen. Het is dan ook echt precisiewerk waar maanden werk aan besteed wordt.

Speuren, sporen...

Heel toevallig is dit nummer gekoppeld aan littekens van historische madonnabeelden in Antwerpen. Maar als je goed kijkt, of veel over de achtergronden van de beelden leest ontdek je vanzelf overal sporen. Dan is het niet meer toevallig. Speuren blijft noodzakelijk. Niet zozeer in archiefmateriaal, voornamelijk 'op het veld'. In hoekjes en kantjes, op zogezegd

'verborgen' plaatsen. Je ontdekt soms beelden die getuigen van een heel rijk verleden. Door te speuren komen ook de minder fraaie kanten naar boven, het verval, dan is herstel prioriteit. Ontdek het allemaal, de Antwerpse Madonna's, het is geen oppervlakkig verhaal.

Etienne van Caster, voorzitter 'Voor Kruis en Beeld'

Bas-reliëfs 'Den Peirboom': de vier taferelen uit het leven van de H. Familie worden geflankeerd door gestileerde lelies. Ze dateren uit 1731 en worden toegeschreven aan de Antwerpse beeldhouwer Cornelis Struyf (1687-1743). - [Hs1491, fol. 18 r°]; 'Hs1491' is in dit nummer vermeld op p. 2, onderaan.

Het onderwerp dat dit jaar wordt aangeboden is voor ons die zo vertrouwd zijn met beelden van moeder en kind, 'gewone materie'. En toch... op een dag even stilstaan bij dit thema, en het laten rijpen!

- De schrijnwerkers vieren Sint-Jozef, die zijn beroep van timmerman in Nazareth uitoefende, als hun patroonheilige. Op het huis 'Den Peirboom', Hoogstraat 62, in 1704 ambachtshuis van de schrijnwerkers, vindt je 'n open-geslagen mini-fotoalbum van de H. Familie, in vier reliëfs: het huwelijk van Maria en Jozef, de vlucht naar Egypte, de terugkeer uit Egypte en Jozef in zijn werkplaats waar de jonge Jezus hem behulpzaam is.
- Een gevelreliëf in de Steenhouwersvest 31 beeldt de huisnaam 'de Vlucht naar Egypte' uit. Dit als allusie op de Antwerpenaren die omwille van politiek-religieuze overtuiging hun stad verlieten.
- Op de hoek Oudemansstraat - Sint-Paulusplaats staat een gevelbeeld, in 1865 gebeeldhouwd door De Boeck en Van Wint, hetgeen we binnen onze

christelijke cultuur 'de Heilige Familie' noemen. Maria, de kleine Jezus en Sint-Jozef worden in de evangeliën genoemd als dé familie waar Gods Zoon, Christus, belicht wordt.

Reeds van bij zijn geboorte werd dit kind geëerd door eenvoudigen en wijzen, vervolgd door een achterdochtig despoot, zodat het gezin genooddaakt werd te vluchten naar het buurland Egypte. De kleine Jezus heeft dus rondgekropen in Egypte. Na hun definitieve terugkeer in Palestina woonde hij met zijn ouders in Nazareth. (*Zie afb. kaft*)

In de meeste West-Europese talen heeft het woord 'familie' tegenwoordig twee hoofdbetekenissen. Enerzijds verwijst het naar een gehuwd koppel en hun kinderen, het 'gezin', anderzijds naar een ruimere kring van bloed- en aanverwanten, de 'familie'. De traditionele samenstelling van dat gezin is zich de jongste jaren aan het wijzigen, net als de verdeling van de huishoudelijke taken tussen de geslachten.

Maak u vrij, en volg de verschillende activiteiten u aangeboden gedurende de Erfgoeddag, op zondag 18 april 2004.

Inhuldiging beeld Lange Brilstraat-Venusstraat, 19 maart 2005

Op 19 maart, feest van de H. Jozef, werd de nieuw gemaakte Madonna op de hoek van de Lange Brilstraat en Venusstraat officieel ingehuldigd.

Na toespraken van de heer Wieland Janssens, eigenaar

van het pand, en Schepen van Cultuur Philip Heylen volgde een woord van E.H. Rudi Mannaerts die nadien het beeld traditioneel inzegende.

Bij de gekozen datum merkte de heer Janssens op dat het oude gezegde 'achter elke grote man staat steeds een sterke vrouw' hier treffend gekozen was. In het kort schetste hij de bouwgeschiedenis van dit huis en kaderde ze in het urbanisatieproject dat stadsontwikkelaar avant-la-lettre Gilbert Van Schoonbeke hier realiseerde met de aanleg van Stadswaag en hierop uitgaande straten.

Schepen van Cultuur, Philip Heylen sprak over het verleden van onze stad en de Mariadevotie die hijzelf goed kende omdat ze hem van thuis was meegegeven.

E.H. Mannaerts doopte alle goede voornemens en sprak een zegewens uit over de aanwezigen.

Vandaar trok de groep naar het Stadhuis. 't Stad is van iedereen zei de Schepen en hij ontving de Vrienden van onze Madonna's op het 'schoon verdiep'.

Het nieuwe madonnabeeld werd figuurlijk in de bloempjes gezet door de aanwezigheid van de kunstenaar Geneviève Hardy die het beeld vervaardigde naar oude foto's.

Een praatje bij een drankje werd nog gevolgd door een wandeling doorheen de stadhuiszalen, waarbij de Schepen zijn historische kennis even uitspreidde.

Een feestelijk moment in aanwezigheid van de eigenaar van het pand, Mevrouw zijn moeder, en verschillende vrienden be kroonden deze mooie dag. (Paula Sörnsen).

De recente restauratie van twee madonnabeelden

Zelfstandig restauratrice Kim Raymakers behandelde twee Onze-Lieve-Vrouwebeelden uit de Antwerpse binnenstad, hieronder licht ze het verloop ervan toe.

Zilversmidstraat

In *Antwerpse Madonna's binnen de leien* uit 1981 schrijft Piet Schepens: *"eenmaal de bouwwerken hier voltooid, kan deze Madonna terugkeren. De kroon en de acht zilveren ex-voto's waarmee ze oorspronkelijk getooid werd, ontbraken"*.

Immers, rond 1980 werd dit beeld reeds gerestaureerd door de stad in eigen beheer. Twintig jaar later was een nieuwe restauratie noodzakelijk, de steen was zijn samenhang verloren en het beeld raakte aan het barsten. Oorzaken hiervan waren het gemis aan een beschermende luifel – zodat regen en wind vrij spel hadden – en het gebruik van een ijzeren versterkingsdoek (een verbindingstaaf). Deze was met-tertijd gaan roesten en dus ook uitzetten, zodat het beeld volledig doormidden werd gespleten. Het hoofd van Maria zat los en er ontbraken sommige delen, o.m. het hoofd en de rechterhand van Jezus.

Na een vergelijkende studie en een voorlopig model van het hoofdje en de rech-

terhand, werden deze opnieuw gecreëerd in een weerbestendig materiaal.

De kritieke toestand waarin het geheel zich be-

vond vroeg om een zeer voorzichtige aanpak. Het beeld werd ter plaatse preventief ingepakt en voor verdere behandeling naar mijn atelier gevoerd in november 2000. De steen werd verhard, delen verlijmd, het beeld plastisch hersteld en herschilderd. Bij de herplaatsing in 2002 werd de Madonna ditmaal verankerd met een (roestvrije) inoxen doek.

Als dit Onze-Lieve-Vrouwebeeld nu terug in haar volle glorie prijkt, kon dit mede door de financiële steun van een vroom en dankbaar man en de inspanningen van Voor Kruis en Beeld. Binnenkort wordt de zo nodige (inox)luifel aangebracht, zo blijft ook in de toekomst een prachtig beeldhouwwerk onder gunstige omstandigheden bewaard.

Grote Goddaard, hoek Engelse Beurs

Een uitgebreide restauratie drong zich hier op, enerzijds om een mooi beeldhouwwerk uit het veelzijdige kunstpatrimonium van de stad Antwerpen van de ondergang te redden, anderzijds voor het behoud van de specifiek religieuze iconografische waarde ervan. Na een moeizame voorbereiding kon de restauratie van start gaan op 25 april 2002. Nadat alle verflagen waren verwijderd werden vele verwoestingen vastgesteld, o.a. door toedoen van vroegere restauraties. Zo bleek dat toen het Onze-Lieve-Vrouwebeeld eerder opgeknapt werd men kennelijk de christelijke symboliek over het hoofd had gezien. Zowel de linker- als de rechterhand van het Jezuskind waren bijgewerkt, maar wel in een foutieve houding geplaatst! De door Jezus gedragen

Zilversmidstraat

globe was veel te klein voorgesteld; een scheur die dwars overlangs het beeld liep werd nooit toegemaakt en andere restauraties waren uitgevoerd in plaaster – een materie die niet tegen de weersomstandigheden bestand is – en cement.

De steen waaruit het beeld vervaardigd is had op vele plaatsen zijn innerlijke sterkte verloren. Hierdoor ontbraken diverse delen (bijna 25% van de plooval was verdwenen) en overall details, teveel om op te noemen. Voor alle delen die opnieuw moesten worden bijgemaakt of plastisch hersteld kon ik mij baseren op een foto uit 1942, bewaard in het beeldarchief van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). De gehele restauratie werd zowel op een esthe-

Bevestigingsijzers en doken worden vervangen door roestvrije exemplaren

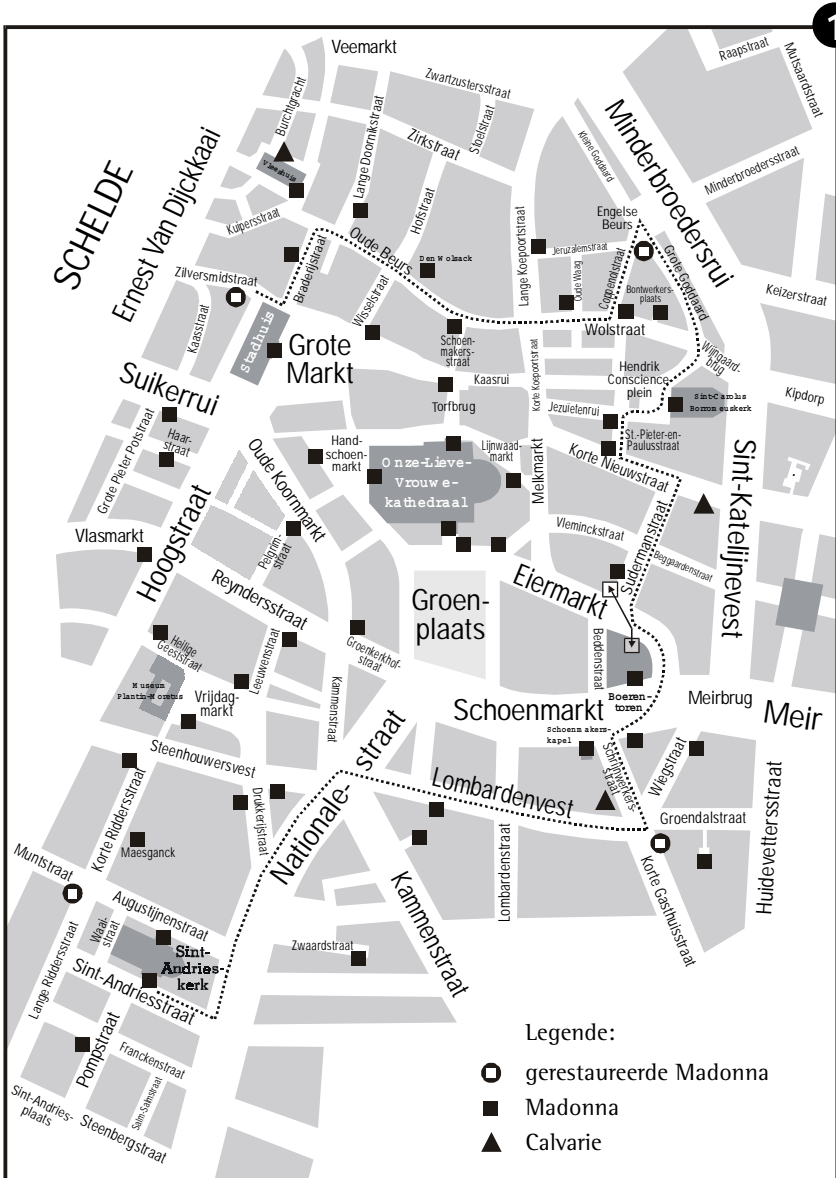
tisch verantwoorde wijze uitgevoerd als op één die bestand is tegen de omstandigheden waaraan het beeld wordt blootgesteld.

In een periode van bijna 3 maanden werd het project, na een zeer intensieve behandeling met zijn ups en downs, besprekingen met collega's en de steun van verschillende mensen, beëindigd op 19 juli 2002. Tot slot wil ik vermelden dat deze restauratie mede gerealiseerd werd door de sponsoring van de heer en mevrouw Berndsen, die als huwelijkscadeau niets liever wens-ten dan dat het Onze-Lieve-Vrouwke, waar ze bijna elke dag voorbij kwamen, zou gerestaureerd worden. Hartelijk dank ik Voor Kruis en Beeld, de dienst Monumenten en Landschappen, de buurtbewoners van de Engels Beurs en de Grote Goddaard en verschillende collega's voor hun medewerking en constante inzet.

Madonnawandelingen

Tijdens de madonnawandelingen van 12 mei hebben de leden van *Voor Kruis en Beeld* en hun familie, alsook de *Vrienden van de Antwerpse Madonna's* de gelegenheid gekregen een blik te werpen op de stralende Madonna's die recent, na restauratie, teruggeplaatst werden.

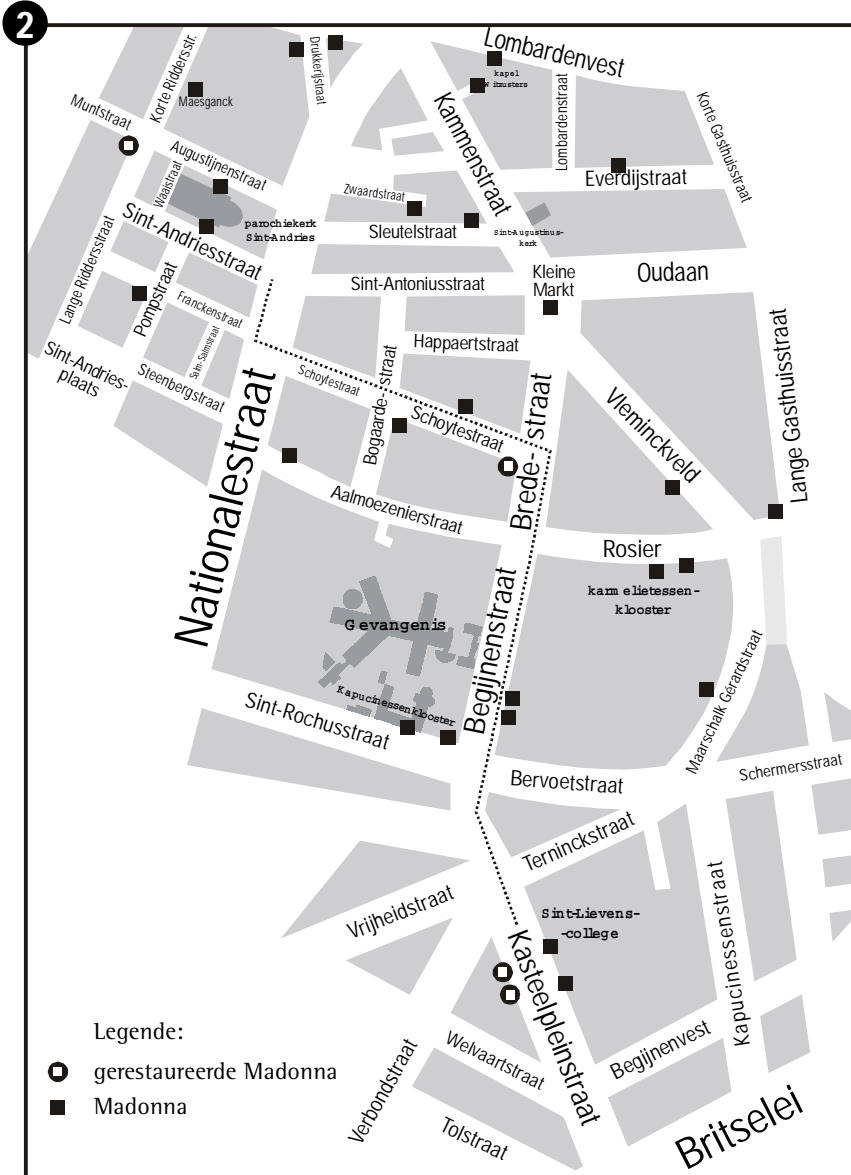

Wandeling 1

- Zilversmidstraat 8
- Grote Goddaard 2 – Engelse Beurs
- Groendalstraat – Korte Gasthuisstraat 1

Wandeling 2

- Kasteelpleinstraat 24
- Kasteelpleinstraat 26
- Bredestraat – Schoytestraat 86
- Muntstraat 16 – Lange Riddersstraat

Samenwerking met de Academie voor Schone Kunsten

Begin maart 2004 werden twee beelden, de Madonna van de hoek Paradijsstraat met Pieter van Hobokenstraat (foto rechts), en deze van de Lange Doornikstraat 27 (foto onder), afgehaald en overgebracht naar het restauratie-atelier in de Blindestraat 9 in Antwerpen.

De restauratiewerkzaamheden worden uitgevoerd door studenten, onder leiding en toezicht van docente Carolien van der Star.

Historische foto: Provinciearchief, Dienst Cultureel erfgoed, dossier madonnabeelden.

Lange Doornikstr. 27, O.-L.-Vrouw van de Rozenkrans – Dit barokke terracottabeeld, afkomstig van het afgebroken pand hoek Kleine Koraalberg en Zirkstraat, werd hier in 1990 geplaatst. Jezus vormt met beide handjes een ring, waarin voorheen een grote paternoster hing. Als rozenkransgebedssnoer bood hij het suggestief aan de voorbijgangers aan.

Schatten op zolder...

of de kroonjuwelen van een vroegere Antwerpse Madonna

Als in 1964 het hoekgebouw Hoogstraat en Heilige Geeststraat werd afgebroken, kwam de al van voor 1775 daterende Madonna niet terug bij de nieuwbouw. Naar de mode van de tijd verkoos men een nieuw gekocht neoromaans beeldje te plaatsen. Dat kwam discreet in een gevelnis kant Heilige Geeststraat te staan. In 1968-1969 zou wel de originele houtensculptuur worden overgedragen aan de Merksemse H. Sacramentskerk.

De zilveren juwelen van de oude Madonna behielden de eigenaars, de familie Fierens, zelf. Ze werden zorgvuldig bewaard in een met fluweel gevoerde houten hoedendoos, maar verhuisden uiteindelijk naar de zolder. Daar werden ze recent teruggevonden door de jongste zoon, die ze aan onze vereniging schonk. Zwartgeworden na jaren onbruik, konden ze wel een poetsbeurt gebruiken.

Om het zilveren kantwerk terug zijn oorspronkelijke glans te geven werd beroep gedaan op Annemie Van Hoydonck, een jonge sieraadontwerpster. Onder haar kundige leiding en in een gezellige sfeer zetten zich drie dames – vrienden van de Antwerpse Madonna's – aan het werk. Het hele proces dat de sieraden on-

dergingen wil ik de lezer besparen, het was geen sinecure. Het resultaat was schitterend, zij werden dan ook met liefde opgepoetst! Fier en blij dat wij ons steentje bijdroegen om de lang verborgen feestattributen terug de luister van weleer te kunnen geven.

Deze juwelen o.a. twee kronen, een rozenkrans, een scepter met rozen getooid, twee sleutels, een hart en het Jezuskroontje waren de blikvangers tijdens de tentoonstelling '70 jaar Voor Kruis en Beeld' in de ontvangstruimte van Sint-Andriesskerk. Zij gaven uitdrukking aan de devotie van onze voorouders.

Elly Rouchet-Dedroog

Mededelingen

De Madonna met Kind, 'Onze-Lieve-Vrouw Medeverlosseres' van de Wiegstraat 3, Antwerpen, werd in januari 2006 door restaurateur Jeroen Boel afgenomen en naar het atelier overgebracht.
- Foto Jeroen Boel.

- **Wenskaarten december 2005**

Ingrid Berndsen-Scholtz wekt Maria in kleur tot leven. Wensen aanbieden aan goede vrienden met een afbeelding van een Antwerpse Madonna blijft een mooie traditie.

- **Pijnlijke maar dankbare gedachtenis**

Op 7 september 2005 overleed zeer onverwacht de heer Georges Jozef Baudry Leclair, bestuurslid van Voor Kruis en Beeld én ondersteuner van de vriendenkring en vele andere kringen. Zovele plannen die hij nog koesterde omtrent restauraties zullen hopeloos op hem wachten.

Twee vrienden van de Antwerpse Madonna's verlieten ons even onverwacht:

De heer Paul Steurs uit Wilrijk en de heer Swa Beerten uit Hoboken.

Wij bieden aan deze families ons medeleven in hun rouw.

- **Veilingaankoop eind 2005**

Onder impuls van onze vereniging is door een privépersoon overgegaan tot aankoop van een 18de eeuwse houten madonnabeeld. Dit gevelbeeld, afkomstig uit een gang in de Antwerpse Jezusstraat, zal na geplande herplaatsing in de buurt terug deel uitmaken van ons patrimonium. De sculptuur heeft in de loop der jaren vele overschilderingen ondergaan. In bruikleen bij onze vereniging zal ze de nodige opknopbeurt krijgen. - Zie ook p. 4.

- **Herinzegening:**

Na vandalisatie eind 2005, werd het Onze-Lieve-Vrouwebeeld van de 'Oud-scouts, 10de Sint-Paulus' op de binnenkoer van de Sint-Pauluskerk herplaatst, na herstelling door Ward Buys. Deze Madonna werd heringezegend door pastoor Scheelen.

- **Braderijstraat 12-16**

Het madonnabeeld aan de gevel van 'Sint-Jacob in Galiciën' zal in haar oorspronkelijke pracht terugkeren. Nog even geduld.

Vermist: moeder met kind

Deze Madonna werd ontvreemd in september 2005.

Haar rechtmatige plaats in het stadspatrimonium is Ossenmarkt 29, 2000 Antwerpen. Wie heeft (en geeft) een tip omtrent dit kunstwerk?

Sculptuur in terracotta (gebakken klei), vervaardigd door Albert Poels, geplaatst in 1973.

Afmetingen:
ca. 80 cm hoog, 30 cm breed, 11 cm diep

Voorstelling:
moederfiguur met open armen neerwaarts, Maria wil het gezin naar zich toe laten komen om hen bij te staan.